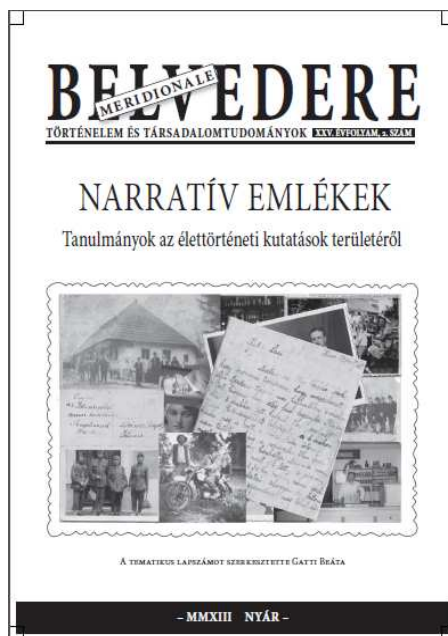

BELVEDERE

Történelem és társadalomtudományok
History and Social Sciences
www.belvedere.meridionale.hu
belvedere@jgypk.u-szeged.hu
szerk@belvedere.meridionale.hu
ISSN 1419-0222 (Nyomtatott)
ISSN 2064-5929 (Online)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

Cím / Title:

Egy sikeres élettörténet a szocializmus korában. A társadalmi mobilitás, kapcsolatháló és a szerencse jelentősége egy életút alakulásában
A successful life story in the Socialist era. The significance of social mobility, relationship-networks and luck in the development of a life story

Szerző / Author:

Legeza, Borbála

DOI 10.14232/belv.2013.2.5

<http://dx.doi.org/10.14232/belv.2013.2.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Legeza, Borbála (2013): Egy sikeres élettörténet a szocializmus korában. A társadalmi mobilitás, kapcsolatháló és a szerencse jelentősége egy életút alakulásában. *Belvedere Meridionale*. XXV. 2. 54–63. pp

LEGEZA BORBÁLA

Egy sikeres élettörténet a szocializmus időszakában

*A társadalmi mobilitás, kapcsolatháló és a szerencse jelentősége
egy életút alakulásában*

*— A successful life story in the Socialist era: The significance of social
mobility, relationship-networks and luck in the development of a life story —*

Abstract

The present study analyses a 20th-century life story. The research subject, Albert V. rose through the ranks beginning from a peasant background, mostly due to his own skills, but sometimes luck was also necessary for the positive outcome. His life was parallel to the events of the socialist era; and the historical processes marked his life. In 1948 for example, he was expelled from the university, then their property was confiscated, and after the revolution in 1956 he was forced to return from his employment in the Ministry of Defence to his hometown, Polgár. But in 1968 he finally obtained great success as the president of the local ÁFÉSZ during the New Economic Mechanism. He lived his life by values of professionalism and honest work; the drawbacks of the period were less significant in the process of remembrance. In his life story, the social mobility had an outstanding role: he was promoted to high positions, albeit having a half-peasant background, he presided the ÁFÉSZ for 15 years. Meanwhile, he was a member of the cooperatives' National Supervisor Committee and for 5 years before his retirement, he became the vice-president of the Cooperative Committee in Hajdú-Bihar County. His life reflected his wide relationship-network: for instance, after the confiscation of their property, he could find an employment with the help of his acquaintances, and later his the people he knew from Polgár, as well as the connections he made in influential circles, all contributed to the positive outcome of certain situations. In addition, luck often had beneficial effects on his life.

It can be concluded that despite the fact that the period had a lot of pitfalls, and generally it was not easy to get on within the framework of the socialist system, his life story, thanks to the factors mentioned above, can be regarded as a success story.

Írásomban egy 20. századi élettörténetet mutatok be és elemzek. Beszélgetőtársam V. Albert, 1929-ben született Polgáron. A paraszti, falusi sorból magas pozíciókba is eljutott, többnyire a saját képességeinek köszönhetően, de ahogy látni fogjuk, a szerencse is közbelépett néhányszor élete során. Családi szálak fűznek hozzá, hiszen anyai nagymamám húgának a férje. 2012 áprilisában készítettem vele az életútinterjút Debrecenben, a lakásában, összesen hozzávetőleg kétórás hangfelvétel született, több részletben.

Dolgozatom elején Kovács Éva által ismertetett módszert (Kovács é. n.) alkalmazva, először közlöm kronologikus sorrendben az életút eseményeit, felsorolva a biográfiai adatokat.

- 1929-ben született Polgáron, falusi paraszti családban.
- 1939 – elvégzi az elemiét, elkezd a polgárit. Gyerekkorában ő is részt vesz a mezőgazdasági munkálatokban, ért mindenhez.
- 1943 – elvégzi a polgárit, azalatt inas a Hangya Szövetkezet üzletében négy évig.
- 1944 – Szatmárnémetiből egy év után hazakerül, Debrecenben érettségizik '47-ben kereskedelmi szakközépiskolában.
- 1948-ban a fordulat évében elküldik az egyetemről, mint osztályidegent.
- 1949-ben államosítják az apja darálóját és fűrészgépét.
- Ismeretése révén Miskolcon kezd dolgozni beruházási előadóként.
- 1950-ben behívják Miskolcra katonának, beruházási előadóként, ezért nem munkaszolgálatra kerül, hanem a honvédséghez.
- 1950 őszén áthelyezik a Hadügyminisztériumba, leteszi a tiszti esküt is, alhadnagy lesz, 1957-ig dolgozik ott.
- 1953-ban elveszi B. Irmát.
- Az '56-os forradalmat otthon töltötte Polgáron, szabadságon.
- 1957-ben feleségével hazamennek Polgárra, a földműves-szövetkezet¹ járási központjánál lesz ellenőr.
- 1961-ben koncepció perbe fogják, melyben talpraesettsége, becsületessége miatt végül felmentik.
- 1961-től a Földműves-szövetkezet átalakul Általános Fogyasztási- és Értékesítő Szövetkezetté (ÁFÉSZ).
- 1966-ban 100%-os szavazati aránnyal elnöknek választják a szövetkezet élére.
- 1967-től az új gazdasági mechanizmus beindulásától a kis szövetkezetek között országosan a legjobb fejlődést produkálták.
- 1968-tól a budapesti Országos Felügyelő Bizottság tagja is lesz, mely a szövetkezetek működését ellenőrzi országszerte.
- Felfejleszti a szövetkezetet, több üzemágat is beindít: betongyártás, húszüzem, méhészet, vendéglőt nyitnak, kamilla felvásárlás, gomolya készítés.
- 1981-ben kötelezik, hogy vállalja el a megyei elnökhelyettesi posztot Debrecenben, nincs más választása, elkerül Polgárról.
- 1986-ban kérvényezi a nyugdíjaztatását, mert főnöke, a megyei elnök iszákos volt, és nem tudott vele együtt dolgozni.

Nyugdíjazása óta is szellemileg teljesen ép, segít, akinek tud könyvelési dolgokban, például a katolikus egyháznak is már több millió forintot szerzett vissza, az APEH-nál is bejáratos.

Jelenleg Debrecenben élnek feleségével, a fia szomszédságában, nyolcvanhárom éves.

Kovács Éva által megnevezett szekvenciatípusok közül több is felismerhető az elbeszélő narratívájában. *Tudósításként* mondta el például a rá vonatkozó '56 körüli időszakot és a Hadügyminisztériumból való eljövételét. Nem részletezte különösebben az eseményeket, nem kommentálta, csak tárgyilagosan elmondta. Több alkalommal is előfordult, hogy *drámai elbeszélésként*, több szálon vezetett fel egy történetet, annak érdekében, hogy összetettségét érteni,

¹ Szövetkezeti jellegű társaság, mely a korábbi Hangya-szövetkezet viszonylagos folytatója 1945 után: vidéken telephelyekkel rendelkező, a földműves termékek értékesítésével foglalkozó társulás (a későbbi ÁFÉSZ).

érezkelni lehessen. Előfordult, hogy ilyen alkalommal *külsőleg átélt történetet* is beleszólt a szélesebb perspektíva érdekében, például mikor egy ismerőséről mesélt el valamit, amivel jobban tudta érzékeltetni az adott témát, amiről éppen beszélt. Több konkrét *történet* is előkerült, számtalan ilyenmel színesítette életének elbeszélését, sokszor történetről-történetre haladt tovább. Ezek mellett pedig *kiszólásokkal* is tarkította elbeszélői stílusát, amikor engem is néven szólítva kívánt valamit nyomatékosítani (például: „*Letérdepeltem, Bori, és megcsókoltam, hogy megvan a papír! Becsuktak volna.*”).

Pierre Bourdieu az „életrajzi illúzió” kapcsán úgy véli, hogy elengedhetetlen a társadalmi kontextus, a „társadalmi felszín”, melyben az egyén elhelyezkedik (BOURDIEU 1986., idézi LEVI 2000. 82.). Vegyük tehát szemügyre azt a kontextust, amelyben V. Albert életpályája alakult.

Polgáron nőtt fel, paraszti faluban, paraszti családban, egyedüli gyermekként. Belenvelődött a paraszti közegbe, nagyapja után félkezes² volt aratáskor, 15 évesen pedig „etető”³ a cséplőgép mellett.

Az apja már felküzdötte magát a paraszti sorból, fuvarozással foglalkozott, később a Hangya-szövetkezet⁴ egyik fiókboltjának vezetésével bízták meg. A 2. világháború után vettek egy terménydarálót és egy fűrészgépet, és otthoni kisvállalkozásként, egy alkalmazottal délelőtt daráltak, délután fűrészelték a helyieknek.

V. Albertet szülei taníttatták, az elemi után polgárba is beírtatták, ezt 1943-ban végezte el, de közben a Hangya-üzletben inaskodott délutánonként. Így mire a polgárit befejezte, megszerezte a kereskedelmi inas végzettséget is. Középiskolába is továbbküldték, először Szatmárnémetiben kezdte, de 1944-ben a közeledő front miatt eljött, végül Debrecenben érettségizett 1947-ben. Ezután beiratkozott a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemre Budapesten, azonban az egyetemen az első évet sem fejezhette be a fordulat éve miatt.⁵ Ekkor az osztályidegeneket kiszórták az egyeteméről, ő is ebbe a kategóriába esett az otthoni daráló és fűrészgép miatt (amit utána 1949-ben államosítottak).

Ekkor kerültek – egy korábbi ismerős révén – apjával mindketten Miskolcra, az állami gazdaságok megyei szervezetéhez, V. Albert beruházási előadóként – a kereskedelmi végzettségével. „*Na most ugye szerencse is kell az élethez*” – ahogy mondta, mert innen hívták be katonának 1950-ben, nem Polgárról. Így a törzslapjára nem írták rá, hogy osztályidegen, csak azt, hogy beruházási előadó. Nem sokáig volt itt, mert néhány hónappal később kapott egy üzenetet, hogy jelenjen meg Budapesten a Hadügyminisztériumban. Megijedt, hogy kiszúrták otthonról, és be kell vonulnia egy munkásszázadba robotolni. Kiderült, hogy szakmájánál és tehetségénél, megbízhatóságánál fogva helyezték oda, őrmesteri rendfokozatot kapott, azzal a kitételrel, hogy két szolgálati év helyett hármat kell letöltenie. A feladata a néphadsereg építkezéseinek előkészítése, lebonyolítása volt, pénzügyi oldalról. Később alhadnaggyá léptették elő, ami már tizenöt év szolgálati kötelezettséggel járt.

1953-ban megnősült. A Hadügyminisztériumból 1957 januárjában szerelt le, az '56-os forradalom napjaiban éppen otthon volt Polgáron szabadságon, csak rádión követte az eseményeket.

² Az arató férfiak munkáját segíti, például ő szedi utána a markot (a lekaszált búzát). Általában nők, serdülők végzik.

³ A cséplőgépbe a búzát adagoló.

⁴ A második világháború előtti időszakban Magyarország településein jelen voltak a HANGYA szövetkezetei, melyek célja a termelők áruinak értékesítése, piaci jelenléte volt. A településeken kereskedelmi átvető-hellyel, hitelszövetkezeti partnerséggel és az összefogás szellemiségével voltak jelen.

⁵ 1948-ban a kommunista hatalomátvétel és az ország berendezkedésének átalakítása.

A forradalom után kihasználta, hogy következmények nélkül ki lehetett lépni a néphadsereg kötelékéből, leszerelt, és hazamentek a feleségével Polgárra.⁶

A földműves-szövetkezet járási központjánál lett ellenőr, majd a polgári szövetkezet főkönyvelője. 1961-ben koncepció perbe fogták kilenc kollégájával együtt. Elbeszélése szerint ebben az esetben az mentette meg őt, hogy korábban a Hadügyminisztériumban megtanulta, hogy mindig mindenről legyen egy plusz példány, egy másolat-jegyzőkönyv, így a tárgyalásra gondosan felkészült, minden vádponthoz mellékelte a megfelelő bizonyítékokat. A végkimenetel az lett, hogy a bizonyítékai alapján a tíz vádlottból hetet felmentettek, és csak – az elbeszélés szerint valóban bűnös – három személyt ítélték el. A tárgyalás után ottmaradt az – 1961-től átnevezett – ÁFÉSZ-nál.⁷ 1966-ban 100%-os szavazati aránnyal megválasztották elnöknek, 32 dolgozóval vette át a szövetkezet vezetését, és amikor 1981-ben elbúcsúzott, 650-en dolgoztak ott. Létrehozott számos üzemet: méhészetet, betongyártást, kamillafelvásárlást, gomolyakészítést, vendéglőt nyitottak, amire pedig a legbüszkébb volt, és talán a legnagyobb sikerrel is működött: az a húsüzem volt.

1968-ban – felügyelve egyes szervezőkészségére – megválasztották Országos Felügyelő Bizottsági tagnak, mely posztot majdnem négy cikluson át betöltötte, a polgári ÁFÉSZ elnöksége mellett.

1981-ben közölték vele, hogy a Megyei Szövetkezeti Vezetés elnökhelyettesi posztjára helyezik át, nem volt más választása, átkerült Debrecenbe, ahol öt éven át vezette a megyei szövetkezeti vonalat, itt már a többi típusú szövetkezet (mezőgazdasági termelőszövetkezetek – MGTSZ, Általános Fogyasztási- és Értékesítő Szövetkezet – ÁFÉSZ, Kisipari Szövetkezetek – KISZÖV) is a felügyelete alá tartozott. A megyei vezető (akinek ő volt a helyettese) inni kezdett, így inkább csak gátolta őt a munkájában. Emiatt 1986-ban kordedvzménnyel – kérvényezésére – nyugdíjba ment.

Nyugdíjazása óta a mai napig is aktív, szellemileg teljesen ép. Mint könyvelő még mindig dolgozik, nem teljes alkalmazásban, csak időnként segít, hogyha valaki hozzá fordul – például a polgári egyházmegyének ma is ő könyvel.

Az életútját négy egységben látom elkülönülni: fiatalsága – a polgári évek a még paraszti, falusi közegben, az iskolák elvégzése. A második szakasz Miskolcon kezdődik, majd a sorozása és a Hadügyminisztériumi évek következnek, 1957-ig. Ezek a fiatal felnőtt évei, katonáskodása, nősülése, és emellett a felelősségteljes munka a HM-ben. A harmadik egység a Polgárra való visszakerülése, az ÁFÉSZ-es 'sikertörténet', és a nyugdíj előtti megyei elnökhelyettesi poszt. Végül pedig a nyugdíj utáni idő a negyedik korszak, amelyben szintén igen aktívan, tenniakarástól fűtve tevékenykedik, és örül, ha szakmájával foglalkozhat, másoknak segítve ezzel.

Életében a magyar történelemmel, politikatörténettel párhuzamosan, 1947-ben történik éles váltás: betölti a tizenennyolc éves kort, és elkezdődik a felnőtt élete, valamint ekkor kerül hatalomra a Magyar Kommunista Párt Magyarországon, és ezzel új korszak kezdődik a magyar történelemben. Ferenci Dóra interjúalanyaihoz hasonlóan (FERENCI 2007.) rá is igaz, hogy gyermekkorát a 'régi világ' miliójében töltötte, majd felnőtté válásakor változik meg körülötte minden, új helyzetekben kell megállnia a helyét.

Emiatt életének vizsgálatakor mindenképpen figyelembe kell venni a kontextust, ahonnan elindult, és végül ahova került, egy hosszú folyamat során. Ilyen *hosszú időtartamról* (*longue*

⁶ Ekkor a tisztikar számára hűségnyilatkozatot kellett aláírni, és csak az térhetett vissza a fegyveres szolgálatba, aki aláírta. A nyilatkozat egyébként tartalmazta, hogy aláírója egyetért a szovjet fegyveres beavatkozással. (RAINER M. 2010. 15.)

⁷ Általános Fogyasztási- és Értékesítési Szövetkezet

durée) beszél Fernand Braudel (BRAUDEL 2006.), miszerint nem részleteiben, hanem folyamatként, kontextusában kell vizsgálni a történelmet. V. Albert is életének minden helyszínéről, helyzetéből visz valamit tovább, ami magyarázza későbbi viselkedését, cselekedeteit. Például az otthoni falusi-paraszti életvilágból a szorgalmat, tisztességes munkavégzést, később a Hadügyminisztériumból az aprólékos precizitást, ezek beépülnek a későbbi történésekbe, és magyarázatul szolgálhatnak a további események alakulásához.

Élettörténete azért figyelemreméltó, mert egy személyben volt parasztember, paraszti gyökerekkel, amit soha nem tévesztett szem elől, és egyben művelt, éles eszű, jó szervező képességű, praktikus gondolkodású értelmiségi. Sokoldalúságát jól példázza a következő történet is. A honvédségnél írnok korában volt egy tisztje, aki mindig megszólta őt, mert polgári úrigyereknek tartotta, aki biztosan fennhordja az orrát, és nem tudja, milyen az igazi munka. Ezért ő jelentkezett önkéntesen aratni az egyik zászlóaljjal, ahol megmutatta, hogy tudja használni a kaszát, kévét, keresztet rakni⁸ stb. A következő alkalommal ő gépelhette a taggyűlés jegyzőkönyvét is, úgy megbecsülték. Öröklött gondolkodásmódjában is megfigyelhetőek paraszti jegyek, ilyen lehet például praktikussága, leleményessége, józan ésszel való gondolkodása, a lehetőségek megragadása. Anyagilag mindig stabilan állt a családjuk, nem volt „kenyér-kérdés”, hogy ő is fiatalkorában aratni járjon, de a család fontosnak tartotta, hogy belenevelődjön a paraszti ismeretekbe, a munkába. Ez a szemlélet végigkísérte őt élete során. Emellett későbbi életére tekintve az is biztos, hogy a Hadügyminisztériumban az egyébként is szikár, tisztességes jellemét még inkább megerősítette, a precizitást, a becsületességet tartotta szem előtt (ld. másolat-jegyzőkönyvek).

Életének igazi sikerélményének a polgári ÁFÉSZ-es éveket tartja, 1968-tól 1981-ig. Így beszél erről: „Az én életemben az igazi sikerélményem ’968-985. A polgári. Még ma is olyan tisztelettel, szeretettel, az utcán meglátnak, ugye 600 dolgozó, 650, az nem kevés, az annyi család. Jó, hát volt, hogy egy családból kettő is volt. Ugye volt olyan vezető, akire legfeljebb rákiabáltak ’90 után, énnekem soha nem volt egyetlen atrocitásom. Soha, de soha. Hát kérlek szépen, azzal a társasággal, most gazdasági eredményeket figyelembe véve, 7-szer voltunk országos kiváló szövetkezet. A polgári szövetkezetnél az átlag kereset Hajdú-Bihar megyében a legmagasabb volt kereskedelmi ágazatban. Bori, volt egy év, ami szűkös volt, nem tudtunk jutalmat osztani, prémiumot a dolgozóknak, a megye nekünk kiküldte, nem vettük fel, a 3 vezető. Főkönyvelő, kereskedelmi vezető, és én. Mi se vettük föl. Tudod, milyen becsületünk volt ezzel, az emberek körében?

Abban a környezetben, azokkal az emberekkel öröm volt együtt dolgozni, nagyon jó csapamunkával tudták elérni a sikereket az ÁFÉSZ-nál:

„Nem is bánom, hogy nem mentem el végül a Járási Tanácshoz, mert sikerélmény volt azokkal a fiúkkal! Ez olyan banda volt, hogy tűzbe lehetett őket zavarni! Ha én éjjélkor azt mondtam volna, hogy éjjélkor kelj fel, és gyere, az éjjélkor fölkelt. Ez olyan banda volt, hogy amikor a húsüzemet építettük, pedig azt vizsgálták, hogy olyan nagy üzemet hogy lehetett 4 millió forintból felépíteni, biztos költséget bújtattunk, mert akkor ugye nem szabadott költségből beruházni, hogy utolsókban már nem maradt pénz a nagy udvar lebetonozására, több, mint 400 négyzetméter. A dolgozók, közte én is, szombat és vásárnap társadalmi munkában betonoztuk le a területet. Érted? De következő vásárnap duplameccs volt a Népstadionban, Honvéd–Fradi, Dózsa–Vasas, volt saját buszunk, 30 fős, fölmentünk busszal egy kettős meccsre Pestre, útközben sütöttünk szalonnát, egy üveg sör, ez

⁸ Az aratással kapcsolatos feladatok, munkatípusok.

⁹ Az elbeszélés során egyébként többször emlegette, hogy Polgáron „túlbuzgó” volt a kommunista vezetés, mindenkit be akartak állítani osztályidegennek, folyamatosan figyelték a kicsit is gyanús személyeket.

is megvolt. De együtt sírtunk, együtt neveltünk. Én is ott csináltam velük együtt. Igaz, szereztünk egy birkát, megfőztük bográcsban, üstben, és utána a banda az árokpartra leülve megettük. Szóval ilyen társaság volt, tudod. Ha kellett, szeretett mulatni, benne volt abban is, olyan kártyacsatáink voltak egyszer-egyszer, hogy az nem igaz. De ha dolgozni kellett, akkor azt is. Tűzbe lehetett őket zavarni. Képzeld el, hogy mind 30 éven aluli vezetőm volt, középvezetők.”

Nyugdíjazása óta szellemileg nagyon ép és aktív, könyvelési ügyekben még mindig teljesen naprakész. Sok ismerősének segít, jól ismeri a törvényeket, adóügyeket, minden apró kiskaput. Emiatt sokan szeretik, és fordulnak hozzá segítségért, az APEH-hoz is bejáratos vendég, mint szakértő. Az interjú során többször is hangsúlyozta, hogy annak örül a legjobban, hogy szellemileg nem épült le 83 éves kora ellenére. *„Hát, talán az volt, tudod, a szerencsém, hogy mindig szerettem keresni, kutatni, nagy szó, nem alkotni, de produkálni valamit. Kérlek szépen, lehet, hogy dicsekvésnek tűnik, de az egyháznak is, hogy csinálom, (ti. a könyvelést, a polgári katolikus egyháznak – L. B.) nem a pénzért, mert a 10.000 ft nem oszt, már bocsánat, nem vagyok gazdag, de 10.000 forintért más nem csinálná. De élvezem, tudod? Komolyan mondom, hogy annak örülök, hogy legalább szellemileg nem épültem le 83 éves koromban. Mindenütt azon csodálkoznak, APEH-nál, ahova járok ügyintézni, hogy 83 éves vagyok, és szellemileg még ezen a szinten vagyok.”*

Társadalmi mobilitása fontos momentuma életének. Korábban, a 20. század előtt a családi környezet döntően befolyásolta az egyén életpályáját, egyaránt érvényes ez a hagyományokba való belenevelődésre, a személyes példamutatásra és a szakmai tudás átadására is. Ezt a generációk közötti függőséget borította fel a 20. század (KESZEG 2011. 22.). Családjában elsőgenerációs értelmiségi, a legmagasabb végzettsége a kereskedelmi érettségi, az egyetemet nem végezhette el az új rendszer követelményei miatt. Szülői, családi részről tudatos cél eredménye az ő iskoláztatása, anyagilag stabilan álltak, így megtehették, hogy az elemi után a polgáriba is beíratják, ahol egy mázsa búza volt az éves tandíj. Ez után Szatmárnémetiben kezdte a középiskolát, majd Debrecenben szerzett érettségét egy kereskedelmi szakközépiskolában, ahonnan már nem mehetett továbbtanulni, mert a felálló új rendszer szemében osztályidegennek számított.

A társadalmi mobilitás kutatásának színes palettája van, P. A. Sorokin már 1927-ben felismerte, hogy egy társadalmat az minősít, hogy mennyire nyitott, tehát egy adott pozíciót mekkora eséllyel tölthet be bárki. P. Blau és O. D. Duncan 1967-ben azt mondja, hogy az iskolai végzettség a döntő tényező a státuszmegszerzés folyamatában, és ez erősebb, mint a származás hatása. Ez még annyiban illik az alanyunk életére, hogy származásának valóban nincs közvetlenül erős hatása társadalmi mobilizációjában, azonban az iskolai végzettségének sem, hiszen az egyetemet nem végezte el, felsőfokú végzettsége nincs. Élete során azonban mégis olyan jelentős, befolyásos pozíciókba jutott, amik így nem férnek össze Blau és Duncan elméletével. A 90-es évek elején Peter Saunders elemzése kimutatja, hogy az egyén képességei és motivációja egyaránt erősen hatnak a státuszok megszerzésére (KOLOSI 2006. 93–97.). Ez igaz lehet V. Albertre is, hiszen sok esetben személyes tulajdonságainak köszönhető az egyre előbbre jutását. Azonban egy másik elmélet szerint a képességek és a származás (tehát az egyéntől független elemek) összesen valamivel több, mint az 50%-át magyarázzák a státuszszerezéseknek, a másik 50% az egyén életútjában keresendő. Kolosi Tamás bevezet egy új fogalmat a mobilitás és életút-kutatásokba, ami V. Albert esetében is nagy jelentőséggel bír: ez a szerencse. A státuszmegszerzés AOLE modelljének tehát négy összetevője van: képesség (ability), származás (origin), szerencse (luck) és a teljesítmény (effort) (KOLOSI 2006. 98–99.). Így teljes a kép V. Albert szempontjából is: életében valóban nagy szerepe van egyéni képességeinek és a szerencsének, emellett pedig kevésbé jelentős a származás és az iskolai végzettség befolyása életútjában.

Szerencsés fordulat többször is jelentkezik élete során, melyek gyökeresen máshogy is alakíthatók volna további életének menetét. Az első ilyen szerencsés helyzet a történelemnek egy, összességében nézve nem túl kedvező eseménye: elért Magyarországra a front, és szatmárnémeti diákként egy súlyos „diákcsőnybe” keveredve hirtelen márciusban véget ért a tanév, így a fegyelmi eljárás folyamata megszakadt, nem került bajba, nem kezdte az életet ifjúként „priusszal”. Egy másik eset, hogy családi vagyonuk államosítása után sehol nem kaptak volna munkát az apjával kulákként, de egy korábbi ismeretség révén Miskolcra kerültek mindketten az állami gazdaságok megyei szervezetéhez, és szerencsés fordulatként őt is innen sorozták be katonának. Ha otthonról, Polgárról hívják be, egész biztos, hogy kulákgyerekként munkaszolgálatra küldték volna, így viszont beruházási előadóként a honvédséghez került, ahonnan tehetsége révén a Hadügyminisztériumba helyezték, és a pályája ívelt felfelé. Szerencsés helyzet volt az is, hogy 1956 októberében szabadságon volt otthon Polgáron, illetve hogy utána 1957-ben következők nélkül ki tudott lépni a Néphadsereg kötelékéből, mielőtt bármilyen veszélyes helyzetbe sodródott volna. *„Ma is gondolkozok sokat, hogy ott lett volna jó, mert akik ott maradtak, azok őrnagyok, alezredesként magas nyugdíjjal mentek nyugdíjba, 50 évesen. De az is lehet, hogy sose lehet tudni, hogy Maléter mellett hova kerültem volna. Maléter volt a nagyfőnök-helyettes, ő volt a munkaszázadok országos parancsnoka.”* Szerencse volt az is, hogy a megyei bank elnöke (aki személyes ismerőse volt) éppen akkor csönget be hozzá az országos bankelnök-helyettesessel, amikor nekik szükségük lenne négy millió forint hitelre a húsüzem felépítéséhez. (Itt a kapcsolatháló is szerepet játszik, erről később még lesz szó, azonban az eset időzítése a szerencse fordulatának is köszönhető.) A húsüzemre azért volt szükség, mert a háztájikból felvásárolt sertéseket kezdetben a község vágóhídján vágták. Azonban olyan mennyiségeket dolgoztak fel egy idő után, hogy a KÖJÁL betiltotta, egy új, korszerű, megfelelő üzemet kellett volna építeniük, hogy működhessenek tovább. Arra viszont a bank nem adott hitelt, négy millió forintra lett volna szükségük. Ekkoriban egyik este becsönget hozzá a megyei bank elnöke és az országos bankelnök-helyettes, akik a környéken vadásztak, és a húsfeldolgozójukban szerették volna feldolgozni a lőtt őzet. V. Albert elintézte nekik, közben pedig panaszkodott arra, hogy kár, hogy be kell zárniuk az üzemet, mert nem kaptak pénzt a korszerűsítésre. Az országos bankelnök-helyettesnek annyira ízlett az őzből készített szalámi, hogy megadta nekik a négy millió forintos hitelt (ami ma hozzávetőleg négyszáz millió forintnak felel meg), azzal a feltétellel, hogy évente 10.000 sertést vágnak. Felépítették, havonta kellett jelentést küldeniük az előrehaladásról. Volt olyan hónap, mikor 1000 darabot vágtak, az egy év alatt pedig összesen 16.500-at. 55 dolgozót foglalkoztattak az üzemben, de emellett annak a több száz családnak is bevételi forrást jelentett, akik háztájiban hízót neveltek a húsfeldolgozó számára. Egyik nagy szívfájdalma, hogy a rendszerváltás után az üzem megszűnt, tönkrement. *„Most az üzem ott áll üresen, a gaz fölötté, már még az ajtófélfákat is kilopták, elvitték, összes fémet, mindent. (...) ott van az útfélen, a szívem szakadt meg, mikor odanéztem. Remek kis üzem volt. Óóó.”* Tehát ezen váratlan, pozitív fordulatok nélkül az élete gyökeresen máshogy is alakulhatott volna.

V. Albert kiterjedt *kapcsolathálója* is sok probléma megoldását hozta számára, számos alkalommal tudta hasznosítani azt. Kapcsolatai között megkülönböztethetünk közvetlen és közvetett kapcsolatokat. Közvetlen kapcsolatnak tekinthetők a polgári ismeretségei, melyekkel életútjának számos pontján találkozott. Egyik ilyen volt például, hogy a rövid budapesti egyetemi ideje alatt egy polgári asszony lakásában lakott, két másik polgári egyetemista fiúval. Bérleti díj helyett azonban a főbérelő családjának kellett segíteni úgy, hogy hétvégenként jöttek a pesti piacra

húst árulni, viszont mivel akkor már tilos volt engedély nélkül disznót vágni, a pályaudvarokon ellenőrizték a vidékről érkezőket. Így felkeltek hajnalban, kimentek Kőbányára, ahol a vonatból kidobták nekik a hús-csomagot, amit így sikeresen átmentettek az ellenőrzésen. Közvetlen ismeretségnek köszönheti miskolci beruházási előadói munkáját az Állami Gazdaságok Megyei Szervezeténél is. A Hadügyminisztériumban befolyásos emberek között mozgott, illetve maga Maléter Pál is személyes ismerőse, főnöke volt (bár ez utóbbi ismeretése majdnem veszélybe is sodorta '56 kapcsán). Közvetett kapcsolatnak, tehát gyenge kötésnek tekinthető több egy, illetve kétirányú kapcsolata is. Mark Granovetter szerint a *gyenge kötések erejével* az életben, munkahelyi viszonyokban, gazdasági téren sokszor több mindent el lehet érni a közvetett kapcsolatoknak köszönhetően, mint a tényleges személyi attitűdök alapján. A *gyenge kötések* segítenek abban, hogy ismerősi körünk szélesedjen, és az eseményekről, áramlatokról, a világ dolgairól való ismereteink is egyre szélesebb körűek legyenek (GRANOVETTER 1991. 371–373.). Gyenge kötésnek tekinthető a megyei bank elnöke által megismert országos bankelnök-helyettes, akinek a hitelt köszönhették a húsüzemhez. Továbbá közvetett kapcsolatnak tekinthetjük az 1968-as Országos Felügyelő Bizottságba való beválasztását, ahol egyirányú kapcsolatoknak köszönhetően esett rá a választás: sokan hallottak már róla addigra, tehát közvetetten ismerték, amelyről ő maga nem is tudott. Itt országos szinten foglalkozott a szövetkezetek működésének ellenőrzésével. Nagy előnyökkel járt a feladat, mert így mindig hamar tudott az új pályázati lehetőségekről, és ezt hasznosította a polgári szövetkezet vezetésében. Végül 1981-ben hasonlóan ismertségéből, jól végzett munkájáról való megbizonyosodás alapján választották meg a Megyei Szövetkezeti Vezetőség elnökhelyettesi posztjára. Ennek egyébként nem örült, de nem volt más választása, mint elfogadni, pedig: „*hát nekem Polgáron arany életem volt!*”

Életében sok helyen megfigyelhető a *makrotörténelem lecsapódása*, a nagy történelmi események, fordulatok az ő életében is megjelentek, helyenként párhuzamok állíthatók fel. Ezeket a következő táblázattal illusztrálom:

TÖRTÉNELMI ESEMÉNY	IDŐPONT	AZ Ő ÉLETÉRE GYAKOROLT HATÁSA
A második világháború, a front eléri Magyarországot	1944. március	Szatzmárnémetiben véget ér a tanév, hazakerül
A fordulat éve	1948	Kirúgják az egyetemről, osztályidegen lesz
Államosítások	1945-től 1952-ig	Államosítják az otthoni darálójukat, és fűrészgépüket 1949-ben
Feketevágások, padlássöprések	1947-től az 50-es évek első feléig	Albérleti díj fejében segítenek Polgárról a húst a pesti piacra juttatni
Az 1956-os forradalom utáni váltás	1956-1957	El tud jönni a Hadügyminisztériumból
Koncepciók perek	1947-től kb. a 60-as évek végéig	1961-ben őt is perbe fogják, melyből végül felmentik
Új gazdasági mechanizmus	1967	A Polgári ÁFÉSZ-szel országos sikereket érnek el

Élete során tehát végigélte a korszak árnyoldalait is, ezeket mégsem tartotta fontosnak megemlíteni a beszélgetések során, mert az elért sikerei ezeket már elhomályosították. Kuláknak minősítve számos hátrányt, diszkriminációt szenvedett el a kommunista korszak elején (kiutasítása az egyetemről, sehol nem kapott utána munkát), többször is került 'húzó' helyzetbe a hadügyminisztériumi évek alatt is. Ilyen volt például, amikor egy repülőter építésénél

igazolnia kellett volna, hogy az egyik tisztje adott utasítást arra, hogy a tervhez képest drágább átalakítással építsék meg (mert a tiszt addigra tagadta az erre vonatkozó parancsát), azonban nem találta az erről szóló írásos igazolást. Egy hét határidőt kapott a papír előkerítésére, különben fegyelmi eljárást indítottak volna ellene. Az utolsó este bennmaradt még keresni, mikor az utolsó dossziéból véletlenül kicsúszott a papír. „*Letérdepeltem, Bori, és megcsókoltam, hogy megvan a papír! Becsuktak volna.*”

Egy másik ilyen veszélyes helyzet, amikor otthonról, Polgárról 'beköpték', hogy ő kulákgyerek, úgy, hogy eltúlozták az adatait.⁹ Az apját nagygazdának állították be, az otthoni darálót malomnak, húsz alkalmazottal. Elég nagy ijedséget okozott az ügy, az első gondolata az volt, amikor az ÁVO jött érte, hogy rá akarnak fogni valamit (katonai titkot árult el, adatokat, stb.). Bevitték kihallgatásra, majd felfüggesztették a kivizsgálás idejére. Az egész ügy részletezése is csak a beszélgetés későbbi szakaszaiban került elő, amikor ez a történet már sokadszor került szóba. Akkor lehetett kivenni a szavaiból, hogy valójában ez komolyabb ügy volt, mint ahogy az elején beállította. Végül nem lett semmi negatív következménye, lement Polgárra is egy bizottság utánajárni a dolgoknak, majd felmentették, visszahelyezték a pozíciójába. Később, amikor már Polgáron volt, és koncepció perbe fogták, azt a történetet is tárgyilagosan, *tudósításként* meséli el.

Ferenci Dóra kutatásából tudjuk, hogy az interjúalanyok negatívumként éltek meg a korszak rendelkezéseit, melyek hatással voltak az életükre, sokan emlegették például, hogy szabadságukban korlátozva voltak, semmit nem választhattak meg szabadon, munkahelyeik kapcsán is ide-oda helyezték őket (FERENCI 2007. 81.). Ez V. Albertre is ugyanúgy igaz: a rendszer nem engedte, hogy azt, amit szeretett volna – a Közgazdasági Egyetemet – elvégezze, ehelyett mindig máshova sodorta az élet. Élettörténeti elbeszélésében hangsúlyos az, hogy minden munkájában maximálisan teljesített, precíz tudása és becsületes viselkedése nem engedte bajba kerülni, mindig ki tudott keveredni a rossz helyzetekből is. Egyik munkahelyét sem önszántából választotta, mindig a rendszer, vagy a körülmények sodorták ide-oda. Erről ő mégsem tett panaszt a beszélgetés során, mindig elfogadta az adott helyzetet, és igyekezett megállni a helyét. Egyedül a Megyei Szövetkezeti Bizottsághoz való áthelyezését (1981-ben) nevezte meg negatívumként, azonban ezt sem hozta összefüggésbe a rendszerrel, hanem csak egyszerűen nem akart Polgárról elmenni, azonban nem volt más választása.

A könnyebb átlátás érdekében álljon itt egy táblázat azokról az intézményekről, melyekkel élete során munkahelyi kapcsolatba került.

Évszám	Intézmény neve	Helyszín	Beosztása
1949	Állami Gazdaságok Megyei Szervezete	Miskolc	beruházási előadó
1950–1957	Hadügyminisztérium	Budapest	pénzügyi előadó, alhadnagy rendfokozat
1957–1966	Járási- majd Polgári Földművesszövetkezet (ÁFÉSZ)	Polgár	ellenőr, majd főkönyvelő
1966–1981	Polgári ÁFÉSZ	Polgár	elnök
1968–1981	Országos Felügyelő Bizottság	Budapest	ellenőr
1981–1986	Megyei Szövetkezeti Bizottság	Debrecen	elnökhelyettes

Ferenci Dóra egyik interjúalanyának élete sok tekintetben hasonlóságot mutat V. Albertéval. R. Z.-t a 60-as évek elején Budapestre helyezik a környezetvédelmi minisztériumba, ahol egyre magasabb pozíciókba került. Értékelése így a korszakról, a Kádár-rendszerről eltér a többi interjúalanyétól, a politikával soha nem foglalkozott, emberi és szakmai oldalról ítélte meg mindig az eseményeket (FERENCI 2007. 95–97.). Hasonló hozzáállást mutat a mi alanyunk is: a korszak árnyoldalain, a politikai intézkedések következményein mintha átsiklana, figyelmét mindig a szakmaiságra és az éppen elvégzendő munkára összpontosította. A Hadügyminisztériumban komoly felelősség volt a munkáján, a hadsereg építkezéseinek a pénzügyi részét intézte. Így tehát ő foglalkozott a területek kisajátításával, megvásárlásával is, ebben emberileg is voltak nehézségek. Például egy-egy tanya megvásárlását hogyan intézze, hogy a tulajdonos se menjen ebben tönkre, de a hivatalban se vegyék észre, hogy jogtalanul többet fizetett érte. Ne felejtjük el emellett, hogy ez éppen az 50-es évek időszaka, a 'legveszélyesebb' kommunizmus korszaka Magyarországon, és ő egy kiemelt helyen és pozícióban dolgozott. Elmondása szerint azonban nem volt különösebben veszélyes a helyzete, legalábbis nem jobban, mint ahogy a hadseregnél egyébként is komolyan veszik a dolgokat. A munkatársainak nagy része még az előző rendszer idősebb tisztjei voltak, akiket csak lassan cseréltek le, hogy be tudjon tagozódni az új generáció. Külön kérdésemre is csak annyit mondott, hogy életének ezen szakaszának környezete nem volt különösebben veszélyes, aggodalomra okot adó.

Ha nem is volt a rendszer elkötelezett híve és teljesszívű kiszolgálója, alkalmazkodóképessége, tisztességes munkavégzése nem engedte, hogy komoly bajba kerüljön, és így minden helyzetből pozitív végeredményt tudott kihozni. Éles esze, jó szervezőképessége és helytállása segítette őt, hogy minden helyen egyre feljebb kerüljön, életpályájának alakulásában mobilitása, valamint az általa is hangsúlyozott szerencse nagy szerepet kapott. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FERENCI DÓRA: Élettörténelem – Életút-történetek elemzése a kommunista-szocialista rendszer tükrében. In Czetz Balázs – Kunt Gergely (szerk.): *Politika és mindennapok*. Miskolc, 2007, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történelmi Tanszék. 49–107.
- FERNAND BRAUDEL: A történelem és a társadalomtudományok. A hosszú időtartam. In Gyurgyák János – Kisantal Tamás: *Történetelmélet II*. Budapest, 2006, Osiris. 1157–1182.
- GIOVANNI LEVI: Az életrajz használatáról. *Korall* 2000. 2. sz. 81–91.
- GRANOVETTER, MARK: A gyenge kötések ereje. A hálózatelmélet felülvizsgálata. In Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest, 1991, Magyar Közvéleménykutató Intézet. 371–400.
- KESZEG VILMOS: A történetmondás funkciói a 20. században. *Korunk* 2011. 3. sz. 22–27.
- KOLOSÍ TAMÁS: ELŐRE. A státuszmegszerzés és az esélyegyenlőtlenség komplex megközelítése. *Szociológiai Szemle*, 2006. 1. sz. 93–102.
- KOVÁCS ÉVA: *Narratív biográfiai elemzés*. http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=840&tip=0 (Hozzáférés: 2012. december 5.)
- RAINER M. JÁNOS: *A Kádár-korszak. 1956–1989*. Budapest, 2010, Kossuth Kiadó.